

1. Bevezetés

A fejlett társadalmak politikai közössége számára az egyik legnehezebb feladat a korszerkezet folyamatos változásához történő intézményi alkalmazkodás. A munkaképes korú lakosság arányának zsugorodása miatt a jóléti programok pénzügyi fenntarthatóságának biztosítása nehezebbé vált. A fenntarthatóságának helyreállításának egyik módja a nemzedékek közötti újraelosztással kapcsolatos jóléti programok reformja. Az idősök által igénybe vett jóléti programok reformjának politikai támogatottsága ugyanakkor kétséges. Az idősök a választásra jogosult népesség egyre fontosabb részét képezik, és a nyugdíjasokat széles körben tekintik a kormányzati támogatást „kiérdemlő” népességcsoportnak (szemben más rászoruló csoportokkal). Még ha sikerül is bevezetni a jóléti reformokat, fennáll a reformok visszavonásának veszélye, amint azt a kelet-európai országokban a kötelező magán-nyugdíj pillér államosításának példája illusztrálja. Kutatásunkban ezért először azt a kérdést vizsgáljuk, hogy milyen politikai feltételei vannak a jóléti programok reformjának az idősödő társadalmakban. A kutatás második részében pedig olyan alkotmányos reformok lehetőségeit vizsgáljuk, amelyek a politikai „játékszabályok” átalakításával segítené a fenntartható jóléti programok elfogadását.

2. A jóléti reformok politikai aspektusai idősödő társadalmakban

2.1. Újraelosztás életkor és anyagi helyzet szerint

A jóléti állami programokban egyszerre történik életkor szerinti újraelosztás (a gazdaságilag aktív korosztályoktól az inaktív korban levők felé) és anyagi helyzet szerinti (jobb anyagi státusúaktól az alacsonyabb státusúak felé) újraelosztás. Az elemzésben ennek a két elemnek az arányát próbáljuk számszerűsíteni, annak érdekében, hogy képet kapjunk a népesség öregedésének a jóléti rendszerre gyakorolt hatásáról. Magyarország esetében (Gál és Medgyesi 2017, 2018b) bemutattuk, hogy a jóléti újraelosztás sokkal inkább korcsoportok között osztja újra a jövedelmeket, ehhez képest az anyagi helyzet szerinti újraelosztás kisebb jelentőségű. 2012-ben az egyének által kapott nettó jóléti transzfer szóródásából (ez a kapott készpénzes és természetbeni támogatások, valamint a fizetett adók különbözete) a korcsoportok közötti különbségek 36%-ot magyaráztak, míg az anyagi helyzet szerinti eltérések csak 11%-ot. Nemzetközi összehasonlításban is vizsgáltuk a korosztályok és a jövedelmi csoportok közötti újraelosztást. A tíz európai országra kiterjedő vizsgálat azt mutatta, hogy minden országban nagyobb volt az életkor szerinti újraelosztás mértéke, mint az anyagi helyzet szerinti (Gál és Medgyesi 2018a). A legnagyobb mértékű anyagi helyzet szerinti újraelosztást a liberális jóléti állammal rendelkező Írországra mértük. Spanyolországban, Franciaországban és Litvániában a magyarhoz hasonló eredményeket kaptunk, a többi országban némileg alacsonyabb volt az anyagi helyzet magyarázó szerepe. A jóléti államok általában tehát elsősorban életpálya-finanszírozási intézmény-rendszernek tekinthetők, emiatt a demográfiai változások jelentős hatást gyakorolhatnak a jóléti állami kiadásokra és bevételekre.

2.2. Választói motivációk és informáltság – az intergenerációs újraelosztás politikai gazdaságtana

Amennyiben a korcsoportok közötti újraelosztásként fogjuk fel a jóléti államot, akkor a politikai gazdaságtan logikája szerint a választást eldöntő szavazó a medián életkorú szavazó lenne. Kérdés, hogy miképp magyarázható a mai fejlett democráciákban a felosztó-kirovó nyugdíjrendszerek működése, ha rövidtávon a medián életkorú szavazó számára veszteséges egy ilyen rendszer bevezetése, hiszen járulékokat kell fizetnie, miközben támogatásban csak az idősek részesülnek. A politikai gazdaságtani modellek bemutatják ugyanakkor, hogyha előrelátó egyéneket feltételezünk, akik a jövőbeni hasznokat/költségeket is figyelembe veszik, akkor a medián életkorú szavazó is jobban jár a rendszer bevezetésével, hiszen viszonylag rövidebb ideig kell a rendszerbe járulékokat fizetnie, és ennek fejében nyugdíjban részesül a jövőben (vö. Janky 2018).

A politikai gazdaságtani modellek racionális szavazókat felételeznek, akik akkor támogatnak egy közpolitikai javaslatot, ha az érdekeiknek megfelelő. Ugyanakkor a társadalomtudományi irodalom felhívja arra is a figyelmet, hogy az önérdékkövetés mellett más megfontolások is szerepet játszhatnak az újraelosztással kapcsolatos preferenciák formálásánál. Pl. az empirikus vizsgálatok kimutatták, hogy a nyugdíjrendszerek nemcsak a nyugdíjas és a nyugdíjkorhatárhoz közeli népességben népszerűek, alig kisebb a támogatottságuk a fiatalok között. A jóléti támogatásokban részesülő társadalmi csoportok (idősek, gyermekesek, munkanélküliek, kisebbségek, bevándorlók) közül ugyanis az időseket jellemzően támogatásra érdemes csoportként határozza meg a közvélemény. Az irodalom emellett azt is kiemeli, hogy az újraelosztással kapcsolatos preferenciák formálásában jelentős szerepe van a döntési alternatívákkal és azok következményeivel kapcsolatos informáltságnak is.

Gulyás és Janky (2016, 2018) tanulmányukban az informáltság hatását vizsgálták survey-kísérleti módszerekkel. Mivel a kutatás második részében a fenntarthatóságot elősegítő választójogi reformokkal is foglalkoztunk, ez a tanulmány is a fiataloknak nagyobb politikai súlyt biztosító választójogi reformok (családi szavazás, szavazói korhatár leszállítása) elfogadottságát vizsgálta. A tanulmány 1000 fős online lakossági survey-kísérletben kutatta, hogy mennyire hat a választójogi reformok elfogadottságára, ha olyan információt közlünk a válaszadókkal, amely a jóléti programoknak a korosztályok közötti újraelosztási hatásait és a népesség öregedésének a jóléti rendszerre gyakorolt hatásait hangsúlyozza. Kutatásuk kiinduló feltevése szerint, mivel az uralkodó diskurzus inkább a jóléti programok szegénységre, illetve jövedelmi egyenlőtlenségre gyakorolt hatásait emeli ki, ezért a választópolgárok kevésbé érzékelik a jóléti programok korosztályok közötti újraelosztási hatásait és a fenntarthatóságra gyakorolt hatásokat. Gulyás és Janky (2016, 2018) bemutatja, hogy a generációk közötti újraelosztás szempontjainak felvetése érdemben növeli a fiatalabb korosztályok érzékenységét a fiatalok politikai jogai iránt, de nem csökkenti a reformok erős elutasítottságát a középkorúak és idősek körében.

2.3. A nyugdíjreformok politikai megvalósíthatósága

A társadalmak öregedésére reagáló intézményi reformoknak kitüntetett területe a jóléti rendszerek reformja. Az időskori függőségi ráta növekedése közpénzügyi nyomás alá helyezi a nyugdíjrendszereket – emiatt a politikai elitek kénytelenek változtatni az életkori csoportok közötti újraelosztás korábban megszokott mechanizmusain. A legfrissebb adatok szerint (Eurostat, 2018) az EU-tagállamok összes államháztartási közkiadása között az időskori szociális védelmi kiadások a legjelentősebbek: a nyugdíjrendszer redisztribúciós súlya messze

nagyobb, mint más közösségi finanszírozású területeké (oktatás, egészségügy, közvetlen gazdasági szerepvállalás vagy általános igazgatás). Ez Magyarországon is így van: bár nálunk az uniós átlagnál valamivel alacsonyabb a szociális védelmi kiadások súlya, ezeknek a kiadásoknak kereken a felét Magyarország is időskori szociális védelemre fordítja.

Bartha (2018) rámutatott arra, hogy a felosztó-kirovó nyugdíjrendszerek reformkísérletei már közel negyedszázada politikai napirenden vannak. A reformkísérletekre, különösen az átalakuló kelet-közép-európai társadalmak nyugdíjreformjaira, kiemelt hatást gyakorolt a Világbank 1994-es nyugdíjreform-konceptiója. A nyugdíjrendszerek reformjai azonban nem csupán közgazdasági, közpénzügyi szempontból, hanem politikatudományi perspektívából is érdekesek. A rendszerváltás óta Magyarországon feltűnően nagyszámú nyugdíjreform-kísérlet történt, ami részben történeti okokra, részben a kelet-közép európai politikai intézményi kontextus sajátosságaira vezethető vissza. A European Social Survey jóléti és általános politikai attitűdökre vonatkozó adatai, illetve a demokrácia és a kormányzás minőségét mérő nemzetközi felmérések megerősítették azt az elméleti várakozást, hogy a nyugdíjreformok a gazdaságilag sebezhetőbb EU-tagállamokban tipikusan a közpénzügyi válságmenedzsment politikai kontextusában történnek.

Bartha (2017a és 2017b) kutatásainak fő kérdése az volt, hogy a demokrácia működési logikájának változása milyen következményekkel jár a nyugdíjreformokra. Ebből a szempontból a politikai és a szakértői csoportok viszonyában két ideáltipikus konstellációt különböztethetünk meg: vagy a technokraták (neoliberális szakértői csoportok) vagy a választott politikai vezetők a nyugdíjreformok fő mozgatói. Az első esetben a nyugdíjrendszerek belső szakpolitikai logikája, a második esetben a populista majoritarianizmus, azaz a politikai vezetés percepciója szerinti többségi preferenciák játszanak kulcsszerepet. Az ideáltípusokhoz képest a magyarországi nyugdíjreformok kvalitatív vizsgálata kongruencia-elemzéssel történt. Az ideáltípusokból adódó elméleti várakozások annyiban visszaigazolódtak, hogy 2010 után a magyar nyugdíjreformok két dimenzióban is egyértelműen elmozdultak a korábbi technokrata ideáltípustól a populista majoritarianizmus ideáltípusa felé: egyrészt a nyugdíjpolitikai döntéseket mint közpolitikai folyamatot, másrészt a nyugdíjreformok diskurzusát tekintve. Bartha (2017b) következtetése szerint viszont az elméleti várakozások csak csekély mértékben igazolódtak a nyugdíjreformok tartalmi dimenzióját, illetve fenntarthatóságát illetően: bár a paradigmatis reformoknak (kötelező magánnyugdíj-pillér eltörlése) a jogbiztonság percepcióját romboló hatása a fenntarthatóság ellen hatott, a parametrikus reformlépések túlnyomó többsége javította a fenntarthatóságot.

2.4. A nyugdíjreformok politikai fenntarthatósága – Chile esete

A nyugdíjreformokról folyó globális diskurzusban kitüntetett hivatkozási pontként szerepel Chile. A kilencvenes évek elejétől a nyugdíjreformok akadémiai és gazdaságpolitikai diskurzusa is elsősorban a chilei nyugdíjreform erényeire fókuszált, normatív értelemben kívánatosként tételezve a kötelező magánnyugdíj-pénztári rendszerek bevezetését (legalábbis a nyugdíjrendszer egyik pilléréként). Az utolsó évek elemzései ugyanakkor rámutattak a chilei rendszer fogyatékoságaira, különösen politikai fenntarthatósági problémáira. Tóth András kutatása politikatörténeti folyamat elemzéssel vizsgálta a chilei nyugdíjreformokat. Az elemzés fontos következtetése, hogy a politikai kontextus megváltozása esetén akár a tartósan sikeresnek ítélt nyugdíjreformokat is ellentétes irányú reformok válthatják. Az új reformok kulcseleme Chilében a szolidaritási elem visszaépítése a nyugdíjrendszerbe. Tóth általánosítható következtetése szerint a nyugdíjreformok megszilárdulásához a többségi

preferenciákban történő szignifikáns ideológiai elmozdulás is kevésnek bizonyulhat – demokratikus politikai és jogállami működést feltételezve a kulcspozíciójú érdekelttekkel történő kiegyezés mellett a diszkurzív átkeretezés lehet a perdöntő.

3. Intézményi aspektusok

Alkotmányos megoldásokra azért lehet szükség, mert a választott (és újraválasztásért küzdő) politikusok strukturális okokból a rövid távú következményeket tartják szem előtt, így a hosszú távú fenntarthatóság szempontjai háttérbe szorulnak. Kutatásaink egyrészt a gyermekek/fiatalok érdekeinek fokozottabb figyelembe vételét lehetővé tevő választójogi reformok másrészt a fenntarthatóságot biztosító közpénzügyi szabályok melletti és elleni alkotmányjogi és politikafilozófiai érveket vizsgálták.

3.1. Normatív elméletek

A fenntarthatósággal kapcsolatos diskurzusban sokszor a jövő nemzedékek érdekeire és jogaira hasonlóan hivatkoznak, mint a jelenben élők jogaira és érdekeire. Könczöl (2017) érvelése szerint ugyanakkor ez nem tartható. Az egyik probléma, hogy a jövő nemzedékek jogainak alanyairól csak annyit tudunk, hogy még nem születtek meg, vagyis meg nem született emberek végtelen halmazáról van szó. A másik probléma, hogy még ha lehetne is a még nem létező egyéneknek jogai, akkor is bizonytalan, hogy mi az ilyen jogok tartalma és milyen kötelezettségek fakadnak belőle. Még, ha feltételezzük is, hogy a jövőben létezni fognak emberek és érdekeik nagyjából hasonlóak lesznek a most élők érdekeihez, figyelembe kell venni, hogy a jövő nemzedékek tagjainak léte és identitása is a jelen nemzedék tagjainak döntéseitől függ, tehát a jogaik is csak kontingensek lehetnek.

Könczöl (2017) amellet érvel, hogy a jövő nemzedékek tagjainak jogai helyett a most élőknek a jövő nemzedékekkel kapcsolatos érdekeit kell védeni. Az emberek identitása ugyanis különböző közösségekben (családi, vallási, nyelvi, nemzeti, politikai stb.) való tagságból ered, és az embereknek érdeke ezeknek a közösségeknek a fennmaradása. Amennyiben egy cselekvés a közösség potenciális jövőbeni tagjainak érdekeit sérti, akkor ugyanazon közösség jelenbeli tagjainak is árt. A közösség tagjainak joga kell, hogy legyen részt venni azokban a döntésekben és vitákban, amelyek a közösség jövőbeli tagjait érintik.

3.2. Alkotmányos megoldások

3.2.1. Alapjogok: a gyermekek szavazati joga

A gyermekek szavazati joga melletti demokratikus érvelés szerint az egyenlő választójog alapja a társadalom tagjainak morális egyenlősége, ezek alapján a szavazati jog a gyermekeket is megilleti. Ezzel szemben az egyetlen nagyobb népesség-csoport, amelyre nem terjesztették ki az általános szavazójogot az a gyermekek csoportja. Az általános szavazójognak a gyermekekre való kiterjesztése többféleképpen történhet: amennyiben a szavazati jog korhatárát leszállítanák vagy eltörölnék, gyakorolhatnák a szavazójogot ők maguk illetve elképzelhető, hogy képviselőjükben mások (pl. a szüleik) szavaznának.

Választói korhatár leszállítása

Jakab (2016, 2017, 2018) szerint az alapvető kérdés az, hogy mire alapszik a szavazati jog korhatárhoz kötése. A legkézenfekvőbb válasz erre az, hogy a szavazás minimális szellemi érettséget előfeltételez, így a szavazati jog attól az életkortól illeti meg az egyént, amikor ez már feltételezhető. Ugyanakkor a szavazójog valójában egyetlen demokráciában sem a belátási képességen múlik. Ezen az alapon sok felnőttet sem illetne meg a szavazás joga. Az az érv, hogy a gyermekek többsége nem is akarna szavazni, vagy, hogy könnyen befolyásolhatók lennének szintén nemcsak a gyermekekre érvényes.

Jakab (2016) szerint az egyetlen erős érv a gyermekek szavazati joga ellen az, hogy így meg lehet védeni őket saját rossz döntéseiktől. Lőrincz (2018) szerint pszichológiai kísérletek eredményei bizonyítják, hogy a gyermekek és a serdülők komplex döntési helyzetekben rosszabb döntéseket hoznak, mint a felnőttek. És mivel a komplex döntések meghozatalához szükséges idegrendszeri fejlődési szakaszokon mindenkinek át kell menni, így indokolható a gyermekek esetében a mindenkire kiterjedő egyenlő időtartamra vonatkozó korlátozás. Ezen érv szerint a választójog életkori korlátozása hasonló ahhoz, ahogyan a polgári jog a cselekvőképesség életkori korlátozásával védi a gyermekeket attól, hogy rossz döntéseket hozzanak. Ezen az alapon ugyanakkor amellet is lehet érvelni, hogy másvalakinek kell gyakorolnia a gyermekek szavazati jogát, hasonlóan ahhoz, ahogy a cselekvőképességében korlátozott egyén helyett is a gondviselője jár el (pl. szerződéskötésnél).

Családi választójog

Az utóbbi évtizedben Magyarországon is ismételten fölmerült az az alkotmányjogi javaslat, melynek értelmében a választójog alsó korhatárának eltörlésével a felnőttkort még el nem ért állampolgárok is rendelkezhetnének szavazattal, ezt azonban nem maguk, hanem – képviselőjükben – a szüleik gyakorolhatnák („családi választójog”). Könczöl (2018) szerint a családi választójoggal kapcsolatban kétféle értelemben is beszélhetünk képviselőről. Az egyik arra az elképzelésre épül, hogy az így leadott szülői többlétszavazatok voltaképpen a gyermekek szavazatai, s ezért a javaslat nem sérti az egyenlő és közvetlen választójog követelményét. Könczöl (2018) szerint ugyanakkor a szülői szavazat esetében nem a gyermek politikai preferenciáinak pusztán közvetítéséről van szó, és a döntéshozatalra képtelennek tekintett személyek képviselője ebben az értelemben nem lehetséges.

A másik lehetséges gondolatmenet föladja a választójog egyenlőségének igényét, és éppen azzal indokolja a javaslatot, hogy a szülői többlétszavazatok szükségesek a gyermekek érdekeinek megfelelő súlyú képviselőéhez. A családi választójog ebben az esetben akkor védhető, ha a szülők másoknál alkalmasabbak a gyermekek érdekeinek képviselőére a politikai döntéshozatal során. Ennek megalapozására azzal szoktak érvelni, hogy a szülők rendelkeznek a legtöbb információval a gyermekeikről, sokban közelebb állnak az érdekeik, valamint ők a leginkább önzetlenek a gyermekekkel kapcsolatban. Könczöl (2018) szerint ugyanakkor egyik érv sem elég meggyőző. Igaz, hogy a szülők azok, akik a legtöbb információval rendelkeznek a gyermek személyes igényeivel és preferenciáival kapcsolatban (és ezért védhető, hogy pl. az iskolaválasztási döntéseket ők hozzák meg), de ez az információ nem teszi őket alkalmasabbá arra, hogy összességében a gyermekek érdekeit képviseljék a felnőttekkel, idősekkel szemben. A szülők személyes altruizmusa sem feltétlenül jelenti, hogy ők lennének a legalkalmasabbak a gyermekek, mint generáció érdekeinek képviselőére. Pl. a gyermektelen felnőtteknek is érdekében áll az oktatási ráfordítások növelése, hiszen így a jövőben magasabb nyugdíjakat kaphatnak. Ez a példa arra is rávilágít, hogy nemcsak a szülőknek lehetnek közös érdekeik a

gyermekkel. Könczöl (2018) konklúziója az, hogyha el is fogadjuk a plurális választójog gondolatát, nem feltétlenül a szülők a legalkalmasabbak arra, hogy ezeket a többlet-szavazatokat leadják.

Jövő nemzedékek képviselése

Ugyanakkor nemcsak a következő generáció (a gyermekek), hanem a távolabbi jövő nemzedékeinek a képviseléről is beszélhetünk. Könczöl (2017) szerint, ha elfogadjuk, hogy a jelenben élőknek a jövő nemzedékekkel kapcsolatos érdekeit és jogait kell védeni (és nem a jövőbeni emberek jogait és érdekeit), ebből a reprezentáció formájára is adódnak következtetések. A jövő nemzedékeknek nem kell feltétlenül a törvényhozásban képviselést biztosítani, de valamilyen formalizált képviselődük kell, hogy legyen a demokratikus vitákban. Ennek a szerepnek megfelel egy ombudsmani modell is. Az ombudsman a törvényhozásban és törvényhozáson kívüli vitákban a jövő nemzedékek szóvivőjeként felszólalhat és informálhatja a vita résztvevőit az adott javaslat fenntarthatósági hatásairól.

3.2.2. Közpénzügyek szabályozása az alkotmányokban

Ugyanakkor a gyermekek szavazati joga valószínűleg csak rövidtávon enyhíthetné az újraelosztó rendszerekre nehezedő nyomást, hosszabb távon a népesség öregedése így is a közkiadások fenntarthatatlanságához vezetne. Ezért egyéb alkotmányos megoldásokat is érdemes számításba venni. Jakab (2016) a közpénzügyek szabályozásának különféle módozatai melletti és elleni érveket foglalja össze.

Egyik lehetséges alkotmányos eszköz lenne átláthatósági szabályoknak a megfogalmazása. A költségvetés és az államadósság alakulásának átláthatósága mindenképpen fontos, de önmagában az információ nem elegendő, megfelelő intézményi mechanizmusok kellene ahhoz, hogy az eladósodás növekedésének tényleges következményei legyenek. Ennek érdekében több ország alkotmánya tartalmaz fiskális szabályokat, amely egy fiskális teljesítményt mérő indikátor (költségvetési deficit, államadósság változása, kormányzati kiadások) mértékével kapcsolatban fogalmaz meg korlátokat. A pusztán számszerű korlátozásokkal kapcsolatban több ellenvetés hozható fel. A legfontosabb, hogy ezek a szabályok nagyon leegyszerűsítők: a költségvetés fenntarthatósága sokféle demográfiai, oktatási, gazdasági növekedés, tőkepiaci folyamat eredményeképpen adódik, emiatt nem foglalható egyszerű szabályba. Az ilyen leegyszerűsítő fiskális korlátok alkalmazása megakadályozhat olyan állami kiadásokat (pl. infrastrukturális vagy humántőke beruházásokat), amelyek hosszabb távon javítják a költségvetés helyzetét és a fenntarthatóságot. Ezen felül, ha nincs meg a fenntarthatóság iránti elkötelezettség a döntéshozókban, akkor a fiskális szabályok alkalmazása a kreatív könyvelést ösztönzi és még átláthatatlanabbá teszi a közösségi pénzügyeket.

Jakab (2016) javaslata szerint a fenntarthatósági folyamatok követésére egy komplex mutatót kellene alkalmazni (amely a reáltőke, a humántőke és a természeti vagyon alakulását is figyelembe veszi) és a kormányzati intézkedéseknek a fenntarthatóságra gyakorolt hatását egy „közgazdász alkotmánybíróság” jellegű testületnek kellene felügyelnie. Ennek a testületnek más hasonló szakértői testületekkel (pl. költségvetési tanács) szemben nemcsak ellenőrzési és tanácsadási jogköre lenne, hanem hatályon kívül helyezhetne kormányzati intézkedéseket és kifizetéseket állíthatna le, amennyiben azok fenntarthatósági szempontból súlyosan aggályosak. Ugyanakkor véleménye szerint nem jogászokból, hanem közgazdászokból kellene állnia ennek a testületnek, mert ők rendelkeznek azokkal a közgazdaságtani és módszertani

ismeretekkel, amelyek segítségével a fenntarthatósági folyamatok alakulása és ennek meghatározó tényezői megfelelőképpen megítélhetők.

3.3. Alkotmányon kívüli intézményi megoldások

Az alkotmányos megoldások mellett más intézményi megoldások is segíthetnek a közkiadások fenntarthatóságának biztosításában. Ilyenre példa a nyugdíjrendszerek szabályozásába beépített automatikus stabilizátorok esete. Az automatikus stabilizátor úgy működnek, hogy meghatározzák a rendszer hosszútávú egyensúlyának egyenletét a meglévő intézményrendszer figyelembe vételével, és kijelölnék egy vagy több paramétert (pl. járulékmérték, a korhatár vagy az ellátások szintje), amelyet változtatni kell, ha a rendszer kibillen az egyensúlyból. Az automatikus szabályozás a hosszú időközönként drasztikus lépésekben bekövetkező korrekciók helyett az apróbb, de rendszeres időközönként érvénybe lépő változtatásokkal biztosítja a rendszer egyensúlyát. Emellett – mivel a szabályozás „automatikus” – mérsékli a nyugdíjrendszer politikai kitettségeinek mértékét is. Csökkenti a politikai ciklusok erejét, ezáltal a költségvetési egyensúly javulását is szolgálja. A politikai szereplők számára előnye is van az automatizmusnak: a nyugdíjkifizetések csökkentése hitelt érdemlő módon indokolható; a jól megválasztott indikátorok esetén megelőző jelleggel lépnek életbe az intézkedések; szűk mozgástér esetén könnyebb kibújni a felelősség alól.

Hivatkozások:

Bartha, A. (2017a): *Technocratic Expertise versus Populist Governance? Explaining the role of political elites in pension reforms in Southern and Central-Eastern Europe*. „Institutional Reforms in Ageing Societies” Conference, Pázmány Péter Katolikus Egyetem és MTA TK, Budapest 2017, Június 8-9.

Bartha, A. (2017b): *Centrist Populism Impacts on Welfare Policies in Southern and Central-Eastern Europe*. ECPR General Conference, University of Oslo, Oslo, 2017 Szeptember 6-9.

Bartha, A. (2018): Előszó: Intézményi reformok az öregedő jóléti társadalmakban. *Politikatudományi Szemle*, 27(4), 39–41.

Gál, R. I. és Medgyesi, M. (2017): Financing the lifecycle or mitigating poverty: redistribution in the Hungarian welfare system by age and income. *National Transfer Accounts Working Papers* WP17-05.

Gál, R. I. és Medgyesi, M. (2018a): Redistribution in the welfare state: between income groups or between age groups? XIX ISA World Congress of Sociology Toronto, 2018 Július 15-21.

Gál R. I. – Medgyesi M. (2018b): Jóléti állam: korcsoportok közötti újraelosztás? *Politikatudományi Szemle* 27(4) 77-101 pp.

Gulyás, A. és Janky, B. (2016): Választójog és intergenerációs igazságosság: Témakeretezés és választói attitűdök., *Szociológiai Szemle* 26(3): 56-77., 2016

Gulyás A, Janky B (2018). Voting rights and intergenerational justice: Framing effects and voter attitudes. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* 9(2), 25-48. DOI: 10.14267/CJSSP.2018.2.02

Jakab, A. (2016): Fenntarthatóság az európai alkotmányjogban, *Közjogi Szemle* 2016(3), 1-16.

Jakab A. (2017): Vajon a gyermekek választójoga az alkotmányjogi válasz a mai demokráciák fenntarthatósági kihívásaira? In: Chronowski Nóra, Pozsár-Szentmiklósy Zoltán-Smuk Péter-Szabó Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek. Liber Amicorum István Kukorelli*. Gondolat Kiadó, Budapest, 486-498.

Jakab, A. (2018): Is Suffrage for Children the Constitutional Solution for the Sustainability Challenge Faced by Democracies?, Iulia Motoc e.a. (ed.): *New Developments in Constitutional Law*. Essays in honour of András Sajó. Eleven Publishing, 2018

Janky, B. (2018): A társadalombiztosítás politikai gazdaságtana. A racionális magyarázatkísérletek rövid története, *Politikatudományi Szemle* 27(4), 60-76.

Könczöl, M. (2016): Future-Related Interests: What and How to Represent?, Martin Belov (szerk.), *Global Governance and Its Effects on State and Law*. Peter Lang: Frankfurt, 179-193.

Könczöl, M. (2018): A „családi választójog” és a választójogi képviselő két lehetséges értelme *Politikatudományi Szemle* 27(4), 42-59.

Lőrincz, V. (2018): Fenntarthatóság, életkor és cselekvőképesség – néhány döntéseméleti és pszichológiai szempont. *Magyar Tudomány* 179(3), 383-393.